

EUROASIJSKÝ EXPRESS

KUDY (NE)PRODÁVAT TURKMENSKÉ BOHATSTVÍ?

Za sovětských dob byl Turkmenistán jedno z nejodlehlejších míst Říše, kde věčera znamenalo zítřka. Dnes se ocitl ve významné geopolitické pozici mezi Střední Asií (Dálným Východem, Sibiří, Čínou)

Horák Slavomír

a Blízkým Východem. Bez Turkmenistánu se proto neobejde jakýkoliv tranzit mezi těmito dvěma

částmi Asie. Z tohoto důvodu bylo strategickým krokem vybudování železničního spojení s Íránem, včetně velkého terminálu v pohraničním městě Serachs.

Problémem zůstává, že očekávané proudy zboží, které měly putovat mezi oběma zeměmi, se omezují na několik nákladních vlaků týdně a celá supermoderní stavba překladiště tak po většinu času zeje prázdnotou a je částečně zakonzervovaná. Infrastruktura je však vybudovaná a v lepších časech, bude-li to vůle Boží a místních vládců, by se obchod mohl opravdu rozjet.

Pod písky Karakumské pouště i v jižních turkmenských stepích leží také miliardy kubických metrů zemního plynu (odhaduje se, že zásoby jsou čtvrté největší na světě) a ropy. Tyto suroviny tvoří hlavní bohatství země, která by jinak byla pro investice málo zajímavá. Díky jim má Turkmenistán předpoklady stát se středoasijským Kuvajtem, což navenek ukázale projevuje téměř zbožštělý prezident Saparmurat Turkmenbašy. Díky vnějším i vnitropolitickým poměrům však bude cesta k bohatství dlouhá.

Klíčovým vnějším problémem Turkmenistánu je otázka, kudy své bohatství prodávat. K tomu jsou potřeba ropovody a plynovody a jejich realizace je časově i finančně velmi náročná. V současné době existuje pro turkmenský plyn jediná cesta na světové trhy - přes Rusko. To má zásoby plynu ještě větší a má

přímé spojení ze Sibíře do západní Evropy. Navíc je současné Rusko pro Západ mnohem čitelnější soupeř, než nevzpytatelý turkmenský „chán“. Na plyn z Karakumu tak zbývá v podstatě drobný z bohatého dolarového koláče. Turkme-

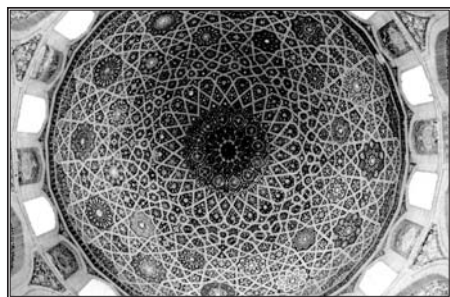
řešením byla výstavba nových plynovodů, které by ruskou cestu obcházely. Prozatím jedinou alternativní cestou je vybudování spojek z plynových nalezišť v jižním Turkmenistánu do íránské provincie Chorásán, která však slouží pou-

znamnými investory v této sféře. Druhá, Američany všemožně podporovaná, varianta plynovodu pod Kaspickým mořem do Azerbajdžánu a dále do Turecka není v Ásbáhanu příliš populární, protože velcí Serdar turkmenského národa

mentálně prioritně směřují na výstavbu ropovodu z Baku přes Tbilisi do tureckého terminálu Ceyhan (Džezhan). Jedná se ještě o jedné variantě dopravy turkmenského plynu (platí to potenciálně i pro kazáckou nebo

mem. Oživení těchto plánů přineslo nedávný turkmensko-pákistánsko-afghánský summit, který deklaroval zájem na vedení plynu tímto směrem, nicméně jeho skutečná realizace je zřejmě ještě mnohem dříve než předchozí dvě možnosti.

Otázka ropy je úzce spojená s Kaspickým mořem. Větší část ropných nalezišť se nachází v západní části země (Balkánský velájet) a největším ropným terminálem je kaspický přístav Türkmenbašy (bývalý Krasnovodsk), jehož modernizace byla dokončena na podzim 2001. Problém Kaspického moře a jeho statusu je jedním z největších gordických uzlů po rozpadu Sovětského svazu. Turkmenistán je v tomto směru zřejmě nejmeně spolehlivým společníkem a zaměřuje se spíše na uzavírání koalic s tím, kdo mu momentálně nabízí nejvíce. Turkmenickému prezidentovi jde o prestiž především ve sporu s Azerbajdžánem - největším kamenem úrazu je konflikt o tři ropná naleziště v hraničním pásmu mezi oběma zeměmi, které ovšem není doposud právně vymezeno. Díky svému nepopulárnímu a poměrně neustupnému postojí prezident Turkmenbašy „přispěl“ k tomu, že shoda mezi pěti kaspickými státy prozatím nalezena nebyla. Dokázal to i poslední

nistán zásobuje především bývalé sovětské republiky (Ukrajinu, Gruzii, Arménii), jejichž platební morálka je mírně řečeno slabá. Pouze malá část plynu se dostane až do západoevropských domácností (největšími odběrateli jsou v tomto směru Německo, Itálie, Rakousko a také Česko).

ze pro potřeby této jedné oblasti a nemá další propojení ani s íránskou sítí, tím méně potom se světovými trhy. Varianta transíránského plynovodu a ropovodu, o kterou její zájem i Teherán, prozatím nepřipadá v úvahu vzhledem k postoji Spojených států (Bushova koncepce „Osy zla“), které jsou zároveň vy-

Türkmenbašy si zrovna nepadá do náručí se svým relativně méně autoritativním „kolegou u moci“ z Baku Hejdarém Alijevem. Realizace tohoto projektu však je na papíře, otázku zůstává, zda se objeví na jedné nebo druhé straně politická vůle a také zda budou na tuto stavbu finanční prostředky, které mo-

uzbeckou ropu přes území Afghánistánu. O tomto směru se jednalo již v době, kdy Tálibán kontroloval většinu země a americké a saúdsko-arabské firmy zde vedly jednání s vedením hnutí o výstavbě tohoto spojení. I to byl jeden z důvodů relativně těsné spolupráce Turkmenbašyho s tehdejšími kábulskými reži-

Mili čtenáři,

Držte v rukou třetí číslo tiskné podoby časopisu Euroasijský express a je zřejmé načas, abychom objasnili, co vlastně tímto vším zamýšlíme. Pro mnohé z vás není náš časopis novinkou. Doposud však bylo možné setkat se s ním na internetu. V posledních měsících se ale v naší redakci udály mnohé změny. Nejen, že celá redakce již dostudovala a někteří z nás (vlastně některé)

stacily otehotnět, ale představili jsme i novou grafickou podobu časopisu na stránce www.euroasijska.net. A protože v naší pokladně se již objevily i finanční prostředky, tak jsme se rozhodli, že vyпустíme pokusný balonek tiskné verze. Podle dosavadních ohlasů z prvních dvou čísel si můžeme dovolit se pochlubit velkým zájmem o tuto podobu. Na těchto stránkách chceme dát prostor spíše populárním nebo kulturním článkům, které by mohly přitáhnout k oblasti,

kteou jsme zamílovali a kterou se tímto snažíme propagovat. Ale už dost psaní, úvodní slovo by mělo být stručné a jasné a zbytečné řeči, do kterých právě sklouzávám, ubírají místo zajímavějším věcem. Věřme tedy, že tímto číslem jsme nevyřklí naše poslední slovo a čas od času se rozletí do světa i další výtisky z naší dílny a z fondu našich odrazů.

Slavomír Horák redaktor

KANDAHAR

Kateřina Stejskalová

Zatímco na severu se nyní boje více méně utišily a místní obyvatelé se začínají vracet do zničených vesnic, jižní pasthúnská území jsou stále značně nestabilní a neklidnou oblastí. Právě v těchto oblastech stále ještě probíhají vojenské akce americké armády a spojení, namířené proti zbývajícím bojovníkům Al-Kaidy. Ti jsou však dobře ukryti v nehostinných horách schovaných v poušti. Regionální centrem jižního Afghánistánu je bezesporu Kandahár. Toto bývalé hlavní město Afghánistánu je v armádním slangu přezdíváno jako „Hot Spot No. 1“ a na místním letišti, vzdáleném od města přibližně 10 km, je umístěna vojenská základna americké armády. Z Kábulu do Kandaháru přelétám malým letadlem Červeného kříže a ocitám se právě uprostřed této základny. Čeká mě dlouhá cesta něme se mi z prsné střežené letištní plochy dostat přes spoustu kontrol dosti do okolní pouště a další půhlinou se drkávám do samotného Kandaháru. Tam již by mě čekal nákladník s léky, který z Kábulu vyjel tři dny předem mnou. Můj první starostí je tedy najít afghánské partnery s nákladkem a nějaké ubytování. Mám na papíru napsáno několik adres, ty však nejsou zrovna aktuální a tak se autem projíždím příležitostně ulicemi a mě zkrátka zmaňat nervozita. Kamion s léky se mohl cestou ztratit nebo ho někdo jednoduše rozkradl. Telefon v Afghánistánu nefunguje, nemohla jsem tedy dát o svém příjezdu vědět a jestli nenajdu kancelář našich partnerů, můžu se klidně ubytovat v jednom ze tří místních hotelů a

přemýšlet, jak se dostat zpátky. Nakonec však bušíme na správná vrata, za kterými je na dvoře vyrovnána spousta beden s léky. Čekají mě. Pokojik na přespání mi také připravili a dokonce chystají na počest návštěvy z Čech velkou večeři. Ohromný Afghánci s ještě ohromnějším turbanem se na mě snaží mluvit, ale celou dobu si při tom ucha drží malinkaté rádio a evidentně se nemůžou rozhodnout čemu věnovat více pozornosti. Dnes je totiž velký den a po dlouhé době obnovila rozhlasové vysílání místní kandaháráská stanice. V Kandaháru strávím několik dní a tak mám čas trochu se porozhlédnout. Snad 99% obyvatelstva tvoří obyvatelé pasthúnského púvodu a stále je mezi nimi větší množství příznivců Talibanu, než v jiných afghánských regionech. Nejsou však k rozřezání od ostatních obyvatel města. Všichni muži nosí svorné na hlavách omotané turbany, zeny se na ulicích buď nevyskytují vůbec nebo jsou od hlavy k patě zabaleny v modrých burkách. V okolních horách se však ukrývají ti bojovníci Al-Kaidy, kteří se odmítli přizpůsobit novému režimu a vzdát se svého „svatého“ boje. Proti těmto bojovníkům podniká kroky americká armáda se svými spojenci a tak na kandahánském nebi stále často přelétávají vojenská letadla. Těchto horských bojovníků je však jen několik stovek a tak se snažím zjistit, kde jsou všichni ti zapálení členové či bojovníci Talibanu, kteří drželi město v šachu již od roku 1994. Můj místní průvodce se jenom usmívá a odpovídá:

„Jsou všude kolem tebe, prochází se mezi námi na ulicích, odložili své zbraně a pokojně vedle tebe nakupují na bazaru“. Avšak jejich velké město plné lidí, úzkých uliček a je zde i krásná stará mešita, do které ale nesmím vstoupit. A tak, zatímco Afghánci zaběhli dovnitř na modlitbu, prohlížím si park, který městu okupuje a společnost mi dělá kupa dětí, zvedavě mě okukují a ti nejmenší nastavují dlaně. Z Kandaháru se vydáváme ještě dál do pouště, na západ, do sousední provincie Helmand. Nemocníci v regionálním centru Lashkargha chceme zabít léky. Tato oblast je zanedbaná a cizinci málo navštěvovaná, z bezpečnostních důvodů se tam mnohé organizace nevydávají. Provincie Helmand je totiž přímo proslavená pěstováním máku, za účelem výroby opia. Mák zde již tradičně žije spoustu farmářů, ti však v poslední době čelí známým problémům. Vláda, ve spolupráci se zahraničními voják, spustila tzv. „čisticí akci“

Afghánistán lze pomyslně rozdělit na několik značně odlišných částí. V centru země leží hlavní město Kábul. Odtud na sever se táhnou krásné hory, nyní bohužel plné min. V horách a okolních planinách žijí rozličná etnika, mezi ně patří například Harzarové či početní Tadžikové a Uzbeki. Na jih a východ od Kábulu se rozprostírá převážně pasthúnské území, jehož značnou část zabírá poušť, pusté hory a skály.

namířeno právě proti pěstování máku. Farmářům je nabízena finanční kompenzace, začnou-li pěstovat jiné plodiny. Avšak tato finanční kompenzace je velmi malá a v pouštním podnebí se také mnoha plodinám nedáří. Políčka jsou často ničena i násilím a tak se na cizince dívají značně nedůvěřivě. Cesta do Lashkarghy spíše nevede, jedeme několik hodin pouští a netuším podle čeho se řídící orientuje. Musíme také na několik hodin zastavit, přehnal se totiž písečná bouře a viditelnost se snížila na několik centimetrů. Poté zmizeli i občasné stopy pneumatik v písku, ale nakonec do města přesto dorážíme. Nemocnice je v katastrofálním stavu, lékaři vyprávějí, že farmáři v důsledku ničeni úrody zchudli tak, že si nemohou dovolit kupovat ani základní léky. Se zaniklými makovými políčky tak zanikl i jediný zdroj příjmu místní populace. Mák, který se zde i přes perzekuci nadále pěstuje se vozi

na zpracování do laboratoří, ukrytých v horách na niky nekontrolované pákistánsko-afghánské hranici. To k území obývají horské kmény, které většinou neuznávají vládu ani jednoho z obou sousedních států a na svém území jsou v podstatě neomezenými vládci. Je to oblast plná krásných hor a tisícovky údolí, infrastruktura zde neexistuje a tak zde mocenský snahy Kábulu či Islámábádu nenacházejí žádnou odezvu. Mák se zde po zpracování proměňuje v opium a to se poté opět přes Afghánistán pašuje do Evropy a dále.

VELKÁ ŘIJNOVÁ SOCIALISTICKÁ REVOLUCE

Byly časy, kdy se „Klub Újezd“ rok co rok 7. listopadu otrásl v základech během bouřlivých „oslav“ výročí Velké říjnové socialistické revoluce.

Jan HANZLÍK

Na baru seděl Lenin a spolu s ostatními věčně

chlemtal vodku v ten den vyjimečné zleznou. V kavárně řádila Marfuša a sprostý mužik se spíjel v pivnici. Nu vot, davaj!

Když šel skutečný Ulanov-Lenin před 85. lety-6. listopadu 1917-Petrohradem, předem si raději obholil svoji bradku a tvář zakryl kusem hadru. Předstíral, že jde k zubaři, protože věděl, že je na listině hledaných osob. Když ho kontrolovala vojenská hlídka, předstíral, že je na mol a byl propuštěn. Došel do Smolného-hlavního stanu bolševiků-ve chvíli, kdy „revoluce“ byla v plném proudu. V noci ze 6. na 7. obzvovaly bolševické jednotky strategická místa v Petrohradě: pošty, banky, ministerstva, nádraží, telefonní a telegrafní ústředny...

Bolševici přišli, nařídili hlídkujícím vládním vojákům odchod, ty, kteří se cukali, obrátili o zbraně a bylo hotovo. Nepadl jediný výstřel a nejdůležitější body ve městě drželi Leninovi chlápci. A zatímco po městě operovaly rudé bojovky, ruská vláda seděla ve slavném Zimním paláci a nevěděla, co dělat. Její předseda Kerenskij marně telefonoval o vsojenskou podporu. Pak si půjčil uniformu srbského důstojníka a v Benaluttu ukraden před americkým vyslanectvím tajně opustil palác i zbytek ministru.

Ti nejprve propadli panice, pak se pokusili zorganizovat obranu, pochopili, že to nemá cenu, posadili se a zabarikádováni čekali. Hlídalo je asi 3000 vojáků, z toho dvě roty kozáků, několik mladých kadetů z vojenských škol a 200 žen Úderného praporu smrti. Jak se jejich oddíl jmenoval. Neměli co jíst, vypili palácové sklepy a když večer všechno došlo, hladověí opustili palác a rozšli se po okolních hospodách. K obraně své vlády jich zůstalo 300-včetně ženského oddílu. Bolševici se mezitím snažili provést druhou část

plánu-obsazení Zimního paláce. Jenomže děla Petropavlovské pevnosti, která měla útok zahájit se ukázala být rezavými muzeálními kousky neschopnými střelby. Když byla přitažena jiná děla, zjistilo se, že do nich nejsou náboje. A co víc, Signál k útoku měla dát červená lucerna vyvěšená na vlakový stožár, ale v pevnosti se žádná nenašla. Útok, který měl propuknout okolo 9. hodiny ráno byl nejprve odložen na 3. odpoledne, pak na 6.

a nakonec už nikdo raději přesný čas neurčil. Lenin ve Smolném šel. Chlemtal se paláce zmocnit dřív, než zahájí sjezd Sovětů svolaný na tentýž den, ale plán se mu hrotil pod rukama. Na své podřízené začal vztekle rvát. V 18:50 odmítl ministři Prozatímní vlády bolševické ultimátum žádající kapitulaci. Ve 21:40 vypálil krázník Aurora slepý náboj a dal signál k útoku. Rána byla mnohem silnější, než při ostré střelbě a do řad ženského „praporu smrti“ vnesla hysterii. Většina zbývajících vojáků utekla. Po krátké přestávce započalo ostřelování ostrými z pevnosti, z Aurory i ze souše, ale většina granátů padala něškodně do Névy. Střelecký deštík umožnil zbývajícím obráncům opustit bez újm na zdraví Zimní palác a bolševici mohli vstoupit dle své vůle. Našli po divanech a kreslech polehávající, zcela rezignované ministry už dávno svržené vlády. Ti si oblékli kabáty a pod bajeťony rudých bojovníků odšli do zapomenutí. Ti, kteří si vybavili řadu dokumentárních filmů, na nichž nám byla demonstrována velkolepost celého převratu a přechodu ličení z toho důvodu odmítnou, nechť vědí, že se jednalo o chytré použité ukázky z filmu ruského klasika Sergeje Eizenštejna. Slovo revoluce nepadá v této souvislosti v úvahu. 7. listopadu 1917 hrála v Petrohradě divadla a na burze se čile obchodovalo.

UZBECKÁ KOMUNITA MEZI KYRGYZSKÝM SEVEREM A JIHEM

V lednu tohoto roku byl zatčen poslanec kyrgyzského parlamentu Āzimbek Beknazarov, který tvrdě kritizoval územní ústupky prezidenta Askara Akajeva vůči Číně a požadoval odstoupení hlavy státu. V rámci rozsáhlých demonstrací a protestů proti jeho

Exnerová Věra

zatčení bylo v březnu v provincii Ak-Suu Džalalabádské oblasti na jihu země při potyčkách s policií zabito 6 lidí a 29 zraněno. Následná politická krize vynesla na světlo

hluboké rozpory mezi oficiálním režimem a opozicí, a především mezi severem a jihem země. Uzbecká komunita žijící na jihu Kyrgyzstánu začala být v této krizi využívána k ospravedlňování tvrdých postupů prezidenta Akajeva i v boji opozice s jeho režimem. Proč?

Uzbecká komunita dnes v Kyrgyzstánu tvoří oficiálně 13% obyvatelstva země (624 000 obyvatel ze 4,8 milionu, neoficiální odhady hovoří až o 800 000 lidí, tedy 17%), a je tak druhou největší národnostní skupinou v zemi. Etničtí Uzbekové žijí převážně na jihu země, a to v oblastech kolem Oše a Džalalabádu, které hraničí s Uzbekistánem.

Postavení a postoje uzbecké komunity žijící v Kyrgyzstánu jsou silně ovlivněny událostmi z počátku 90. let, kdy došlo ke krvavým etnickým srážkám mezi Kyrgyzy a Uzbeky na jihu země a stovky lidí byly zabity. Vzhledem k tradičním středoasijským sociální strukturám založeným na velké rodině se vraždění přímo dotklo většiny obyvatel jihu Kyrgyzstánu, a vzpomínky na tyto tragické události tak zůstávají v paměti místních Kyrgyzů i Uzbeků stále velmi živé. Trauma ze zabíjení a ztráta privilegovaného postavení, které Uzbekové měli za Sovětského svazu, tak dodnes přispívá ke konservatismu uzbecké komunity, který vede k opatrnosti a soustředění pouze na místní záležitosti. Uzbecká komunita se proto od té doby snaží chovat loajálně a veřejně podporovat vládu prezidenta Akajeva. Přesto lze v soukromí slyšet zklamání z vylučování z účasti ve státních institucích jak na státní, tak i regionální úrovni, a srovnání v klíčových politických a ekonomických rozhodnutích tak v důsledku vede stále více Uzbeků do náruče zakázaných náboženských skupin jako např. Hizbut Tahrir.

Možná i proto se etničtí Uzbekové žijící v Kyrgyzstánu stále více zabývají svojí kulturní identitou. Zásadním problémem je status uzbeckého jazyka, který nabyl na důležitosti hlavně poté, co se v roce 2000 ruština stala oficiálním jazykem země, i když Rusové tvoří 12,5% obyvatelstva, tedy méně než Uzbekové. Navíc Uzbekistán začal od roku 1993 přecházet z abjazyku na latinu, a uzbecká komunita v Kyrgyzstánu se tak ocitla v izolaci. I když se Kyrgyzsko-uzbecká univerzita v Oši, společný projekt obou vlád, snaží poskytnout uzbecké vzdělání, je to nedostatečné. „Příspěvek této univerzity je pouze kapkou v moři“, říká Akimdzan Tohtamuradov, obyvatele Oše, Uzbecké školy na jihu Kyrgyzstánu totiž stále mají nedostatky učební v uzbečtině. Mnoho Uzbeků je navíc nespokojeno s nedostatkem televizních programů v uzbečtině v médiích Kyrgyzstánu. I když jsou zde stále kontrolovány a jazyka ze sousedního Uzbekistánu snadno přístupná, zpravodajství je zcela pod takovkou autoritářského režimu Islama Karimova. Uzbecké televize navíc ani neinformuje o mnohých důležitých událostech

v Kyrgyzstánu, a to včetně nepokojů v Ak-Suu a jeho dopadech.

Uzbecká komunita přistupuje k problematice svého postavení v rámci Kyrgyzstánu v podstatě stejně, liší se jen míra ochoty bojovat za základní občanská práva v jednotlivých oblastech. V současnosti vzniklo v Džalalabádu nové uskupení, které je vedeno Kadrydzanem Batyrovem, úspěšným podnikatelem, který nedávno postavil soukromou univerzitu v Džalalabádu za 6 milionů USD. Batyrov na 20. července 2002 svolal do Džalalabádu shromáždění Uzbeků, kde vyjádřil nálezavou potřebu politického zastupitelství na místní i celonárodní úrovni.

V petici, která byla adresována prezidentu Akajevovi, shromáždění žádalo vládu, aby stanovila uzbečtinu jako oficiální jazyk, rovnocenný s kyrgyzštinou a ruštinou, požadovalo více kulturních práv (uzbecké vysílání v kyrgyzské televizi, navýšení počtu uzbeckých škol atd.) a zopakovalo nutnost zastupování více etnických Uzbeků ve správě země. Přestože totiž kyrgyzská vláda slibovala Uzbekům účast v řízení země, dodnes nemá například Džalalabádská oblast, kde podle odhadů žije více než 300 000 Uzbeků, svého zástupce v kyrgyzském parlamentu. Uzbekové v Oši jsou méně durazní v prosazování těchto politických zájmů. Jsou většinou lépe zastupováni v politických strukturách než Uzbekové v Džalalabádu, ale v komunitě roste nespokojenost s provládním postojem Machmadžana Mamasajidova, prezidenta místního Uzbeckého národního kulturního centra, a znechucení z toho, že podpora Akajeva v prezidentských volbách v roce 2000 místním Uzbekům opět nečiněla.

Požadavky Uzbeků vyzvaly silné pozezení v Biškeku. Strach z posílení postavení Uzbeku provází kyrgyzskou politiku již od získání nezávislosti. V roce 1999 například skupina zákonodárců navrhla zákon, který by zakazoval nábor etnických Uzbeků do kyrgyzské armády.

Premiér Nikolaj Tanajev sice prohlásil, že vláda je ochotná zavázat socioekonomickou podporu Uzbekům, zároveň si ale neodpustil poznámku, že podobná pomoc zřejmě nespokojí „ambiciózní požadavky“ uzbecké komunity.

Prezident Akajev zřejmě ani nemá politickou vůli nebo hospodářské prostředky, aby pomohl Uzbekům, a spíše je nadále bude používat jako hrozbu a ospravedlnění své stále tvrdší politiky. Typickým příkladem zneužití uzbecké komunity je manipulace médií při informování o vývoji současné politické krize. Po protestech v Ak-Suu například kyrgyzská televize a oficiální noviny informovaly, že právě uzbecké komunity poskytovaly jídlo a přístřeší přívržencům Beknazarova a že se hromadně účastnily protestů. Uzbekové byli obviněni z podněcování separatistických tendencí a vytváření „páté kolony“ v zemi. Dokonce článek opublikovaný v opozičních novinách Tribuna srovnával

Uzbeky v Kyrgyzstánu s radikálním Islámským hnutím Uzbekistán, které usiluje o vytvoření islámského státu ve Ferganské dolině. Uzbekové ovšem na jihu Kyrgyzstánu žili ještě před vznikem Sovětského svazu a následným rozdělením na národní státy ve 20. letech a svoji identitu určují na základě místní náležitosti jako džalalabádsí Uzbekové nebo ošští Uzbekové. Mnoho etnických Uzbeků, kteří utekli z Oše po tragických událostech v roce 1990, se později do Kyrgyzstánu vrátilo,

když mohli porovnat, že v jejich historické domovině jsou lepší ekonomické možnosti. (Většina z nich jsou zemědělci a v samotném Uzbekistánu je puda stále ve státním vlastnictví a chudoba na venkově je ještě horší než v Kyrgyzstánu.)

Režim prezidenta Akajeva se navíc snaží omezit vliv Uzbeků na politiku země i manipulací voličními obvodů. Příkladem může být řešení této otázky v Džalalabádské oblasti - vzdálené vesnice s většinou kyrgyzským obyvatelstvem byly připojeny k obvodu města Džalalabád, kde je silná koncentrace Uzbeků. Zároveň převážně uzbecké vesnice, které spadají do jurisdikce Džalalabádu, byly připojeny k sousedním voličním obvodům s velkým počtem kyrgyzského obyvatelstva.

Do nové vlády sestavené po nátlaku opozice po březnových událostech byl jmenován jediný Uzbek, Bachtiar Fattahov, a to ná-městem ministra oblastního rozvoje. Tento nedostatek zastupitelů byl Uzbeky vnímán obzvláště potupně, protože premiérem byl jmenován právě etnický Rus Nikolaj Tanajev, i když Rusové tvoří v současnosti menší komunitu v Kyrgyzstánu než Uzbekové.

Opozice nahlíží na Uzbeky jako na potenciálního spojence v nátlaku na Akajeva a často se odvolává na alianci Kyrgyzů a Uzbeků na jihu proti monopolní politice severu. Během nedávných politických pohobů v Taš-Kumyru, Džalalabádu a Oši kyrgyzští protestující vyzývali etnické Uzbeky, aby se připojili.

V soukromí Uzbekové samozřejmě uznávají požadavky protestujících jako legitimní, ale téměř nikdo z nich se k pochodem nepřipojí, a to i v hustě osídlených uzbeckých oblastech. Jakékoli spojení s opoziční skupinou by totiž drže nebo později skončilo stejně na mrtvém betě. „Kyrgyzové nás nikdy do politiky nepouštěli, tak je nebudeme vyvířet si své problémy bez nás. Nemáme nic společného s kyrgyzskou opozicí - máme své vlastní požadavky.“ zduraznil uzbecký politik aktivista a obchodník Azamdzan Akharov. Kyrgyzská opozice bohužel velmi často používá stejné nacionalistickou rétoriku jako oficiální propaganda, což dokazuje, že spojení s etnickými Uzbeky je pro ni jen především účelovou a krátkodobou záležitostí.

Uzbecká komunita tak v současné politické krizi v Kyrgyzstánu hraje pouze roli prostředku boje oficiálního režimu s opozicí a manipulace veřejného mínění a jediným důvodem znamením je fakt, že Uzbekové začínají aktivněji bojovat za svá základní občanská práva.

Z KRAJE POD KAVKAZEM

Kavan Štěpán

KAPITOLA 0. Do rodných končin vracíme se vzpomínkami z kraje pod Kavkazem, kde již koncem března onoho roku pupeny počuly, slunce začalo pálit a první stromy otvíraly svoje kvítky k slunci, jakoby prošly bílou vlnkou o mír, o klid, o lásku. A necíta noční mrazík ochlazuje jejich nadšení a zachvacuje první posly té zprávy. Pod zaledněnými vrcholky Kavkazu je stále hlad po míru. Časté výbuchy a střelba ruší spánek těch, kteří chtějí odpočinout. Bohužel pro některé to znamená věčné spočinutí.

Ať je Aláh doprovází na cestě poslední. Smrt tu není jen prázdny pojem, o kterém se bez rozmyslu mluví, je to něco, co všichni znají nejen z televize. Příběh války není jen upraveným stařešinou s papachy na hlavě, ale skutečným zážitkem nedávné doby. Papachy, symbol dospělosti, moudrosti a váženého postavení, sešité kůže jeňhat poražených po porodu, obětí beránek, jakoby naznačovaly cestu národa, jeho nekonečné boje za svobodu, za právo žít.

Dějiny a údaje

Čečenci a Ingušové tvoří samostatnou etnickou skupinu. Dva další horské národy, Čerkesové na západě a Dagestánci na východě (starší tradice islámu), se velmi odlišovaly. Čečenci a Ingušové mluví jazyky vzájemně srozumitelné, ale odlišnými, sňatky je mezi nimi málo.

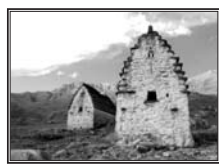
Jméno Čečenci, sami sebe nazývají „Nochci“, pochází od vesnice na řece Argun na jih od Grozného, kterou Rusové nazývali Balsoj Čečen, nyní jako Čečen-Aul. Srdecem odboje byla vždy oblast nazývaná Velká Čečna, s hornatým územím známým jako Ikerie. Ingušové si říkájí Galgai a jejich ruské jméno je odvozeno od vesnice Artuš. Islám se uchytil v Čečensku až v 18. století, v Ingušsku ještě později. Náboženství, které bylo nahrazeno, byl animismus.

V 18. století dopadla i na Kavkaz expanze Ruské říše. Cílem bylo podmanění si jihu a zajistit tak spojení s křesťanskou Gruzii a Arménií a následné otevření obchodní cesty do britského impéria a Indie.

Těmto plánům stál v cestě Kavkaz. Petr Veliký přistál 27. července 1722 u břehů Kaspického moře na území Dagestánu. Město stojící na tomto místě bylo pojmenováno Petrowsk, později přejmenováno na Machačkala. Mělo vybudováno mnoho pevností, čímž vznikl celý obranný systém nazývaný Linie. V roce 1783 bylo vybudováno město, které mělo vládnout Kavkazu, dle svého úkolu bylo přibudné pojmenováno Vladikavkaz.

Dobývání Kavkazu se odehrávalo na dvou místech, v jedné oblasti bojovali Čerkesové, v druhé Čečenci a Dagestánci. Klíčovou postavou ruské strategie podmanování si neruských držav v 19. století byl Alexej Jermolov. Roku 1817 začal dobývat Dagestán a Čečensko. Následovalo budování druhé linie opevnění, tak byla také založena pevnost Groznýj. Původně bylo užito názvu Groznaja, protože pevnost se nacházela na místě šesti čečenských vesnic, které byly srovnány se zemí. Jméno „Hrozná“ nebo „Hrozivá“ bylo připomínkou ruské sebrapovaze. Jermolov tak ukázal, jakým způsobem jedná. Proti Rusům vstoupil 25. ledna 1817. V roce 1871 zemřel v Medině.

V roce 1893 byly provedeny první těžební vrty u Grozného. Groznýj se tak stal po Baku druhým nejdůležitějším naftánským centrem Ruské říše. Horská autonomní republika, která zahrnovala celý severozápadní Kav-

Těla nebyla pohřbena, ale naházena do společných hrobů. Další ráno osudu bylo roku 1944 deportováno zhruba půl milionu Čečenců a Ingušů ze Severního Kavkazu (Stalinova genocida národů) do krajín kolem Pavlodaru a Petropavlovka v severním Kazachstánu - oblast stepí, nedostatek potravy, teploty v zimě až -30 C. Během prvních dvou let nuceného exilu jich hladem a nemocí nejméne sto tisíc zemřelo. Čečensko-Ingušsko tak přestalo existovat, části území byly připojeny k sousedním republikám a zbytek přeměněn v Grozněnskou oblast v RF. Deportace prováděl Lavrentij Berija. V roce 1957 Chruščov vyňanství zrušil.

Stalinový deportace na etnickém základě lze shrnout takto:

Milión Němců z Povolží a Ukrajiny (za údajnou kolaboraci s německou armádou: 68 000 Karáčevci - kočovný turkotatarský národ žijící kolem Elbrusu (1943); 93 000 budhistických Kalmyků (1944) žijících u Kaspického moře; 480 000 Čečenců (387 229) a Ingušů (91 250); Balcarové - etnický příbuzní Karáčevci; Muslimští Meschetští Turci z Gruzie; Krymští Tataři a původní

obyvatelstvo Krymského chanátu; Poňští Rekové; Kurdové; Korejci. Povolžským Němcům, Krymským Tatarům ani Meschetinským Turkům však odjezd ze Střední Asie povolen nebyl (v roce 1957). Pro Čečence a Ingušy, kteří se vrátili, nastala bytová krize, proto sovětská vláda připojila k novému Čečensku - Ingušsku tři řídce obydlené okresy Stavropolského kraje. Na západě zůstal v Severní Osetii původně ingušský Přígorodný okres na pravém břehu Tereku, z čeho vznikl spg (1992) válek. V nejlhubším základu budování Čečenské státnosti lze nalézt, podobně

jako v Arménii či Izraeli, společné vědomí vnějšího pokusu o genocidu. K přehledu vývoje tohoto specifického etnika je nutno uvést údaje o obyvatelstvu:

r. 1953 - 316 000 Čečenců ve Střední Asii
r. 1989 - celkový počet Čečenců: 956 309 (734 501 Čečenců žijících v Čečensku)
r. 1991 - 1 000 000

Pro upřesnění je nutno dodat, že v Grozném roku 1989 žilo 400 000 obyvatel, ale z toho pouze jedna třetina Čečenci a Ingušy, v roce 2001 bylo odhadováno 80 000 čečenských obyvatel.

Dopis uprchlíka z Čečenska

Běženci neměli co ztratit, a tak zkoušeli všemožnými způsoby sháňet podporu. O tom svědčí i následující překlad prosby čečenského uprchlíka, který nám přinesl dopis jako žádost o humanitární pomoc.

Já, Bajbatyrov Islám Said-Mogamedovič, otec šesti dětí, moje žena, devadesátiletý otec, celkem devět dětí, žijeme v malé místnosti ovesněných kramlích. Prach vdechujeme po kilometrech a sváží jsou tu milióny. Na začátku války 2. srpna 1999 (třetí čečenská válka) zasáhli naši vesnici - Seržen Jutr, Šalinský rajon první bombový úder. Dnem i noci jsme byli nuceni čekat, kdy následující bomba nebo její střepiny nás poválí k zemi. Byla to hrůza nejen pro děti, ale i pro dospělé.

Každý bombový útok odnášel desítky a stovky životů. V tomto peklu jsme byli nuceni čekat. Tehdy nebylo již kde žít, nemožné bylo i najmout si auto a vyjet z tohoto pekla. Co nám zbývalo, vyšli jsme na cestu, hleděli do dálky a nic při tom nevnímati. Zaufatlivost jsme ztraceli rozum. Jakoby pod tíží našich myšlenek se objevil nákladní automobil, na kterém jsme se s velkými obtížemi dostali do Nazraně, do Ingušska, kde se i nyní nacházíme. Celý rok jsme hladověli, živilí se kroupami, to byla naše delikatesa. Někdy jsme dostali dokonce pšeničnou kaši a to byl pro nás již svátek. Nikdo si nestěžoval na soud, na nepohodlí, jenom jsme litovali sami sebe. U koho byla možnost, odjel žít do Evropy s přáním nikdy více se nevracet.

Jako bychom my nebyly také děti Čečenci, nezasloužíme si o nic méně pomoci než ti, kteří nyní žijí v Čečene. Oni tam zůstali, protože tam mají být i jen střecha nad hlavou a my nic podobného nemáme.

Prosím Vás, pomozte nám. Máme nouzi v mnohém, ale vše zajistit není ve Vašich silách.

Deery Zajra (13), ...(10), Fatima (...), Aminat (3); synové Aslan (...), Mohamed (4), žena Rozvan, otec .....(90) a já Islam (...)

Jedná se o ukázkový záměr nepublikované knihy Z kraje pod Kavkazem. Její autor, Štěpán Kavan, strávil v Čečensku více než půl roku jako humanitární pracovník České katolické charity.

SVĚT PODLE TURKMENBAŠIHO (médiá v Turkmenistánu)

Olga Homolová

Turkmenistán získal nezávislost a my žijeme svobodně/sláva buď Tobě, náš vůdče, opakuje do omrzení jedna z oslavných písní, které jsou pravidelně zazpívány do vysílání turkmenských státní televize. Ani první, ani druhý televizní program nenabízí v Turkmenistánu příliš široké spektrum pořadů: kromě zpravodajství jsou zde k vidění snad už jen hudební pásma, v nichž zpěváci, recitátoři a tanečníci z lidu donekonečna chválí velkého prezidenta Turkmenbašihova. Z častušek; středního proudu; jsou sestavovány hitparády, melodie vytvářejí novodobý turkmenský folklór zase doprovázejí záběry roztančených souborů písní a tanců. Dospělí protagonisté jsou občas vystřídáni dětmi, jejichž rozjásané obličejy nenechávají nikoho na pochybách, že celá země už dávno žije v ráji.

Kulturní současného turkmenského výuce jsou podřízeny i zpravodajské pořady: obsahem večerních televizních novin jsou téměř výlučně zprávy o tom, co dnes turkmenský prezident řekl a učinil a za co všechno mu děkují zemědělci, vědci, učitelé či děti. V pravém horním rohu obrazovky svítí logo v podobě zlatého obrusu prezidentovy hlavy. Během dne lze na státních vlnách zachytit i pořady ruské televize ORT, a to včetně zpravodajských relací - ty však k divákům přicházejí se zpožděním a jsou náležitě cenzurovány. Bohatší obyvatele Turkmenistánu si proto pořizují satelity, aby mohli sledovat programy ruských a tureckých televizí přímo. Soukromé televize ani rádia v zemi neexistují.

Zhruba pětimiliónový Turkmenistán lze už několik let bezpečně najít na posledních místech žebříčku, které hodnotí úroveň demokracie v jednotlivých zemích světa. Human Rights Watch označila režim současného prezidenta Turkmenbašihova („otec Turkmenu“) za jeden z nejrepressivnějších na světě. OBSE se před dvěma lety rozhodla ani nevsylat své pozorovatele na zdejší parlamentní volby. V „hodnocení organizace Freedom House dostává Turkmenistán už po několik let ty nejhorší známky, ať už jde o právní systém, volby, občanské svobody nebo o nezávislost médií.

Doživotní turkmenský prezident Saparmurat Nijazov, který v roce 2001 přijal titul „Veliký“, ovládl veskeré dění ve své rodné zemi už několik let. Na postě nejvyšším se ocitl v roce 1986, když stánu v čele tehdejší Komunistické strany Turkmenistánu. Ta byla v roce 1991 přejmenována na Demokratickou stranu Turkmenistánu a její zástupci jsou už pravidelně absolutními vítězi všech parlamentních voleb, o jejichž regularitě lze s úspěchem pochopovat. Zdejší opozice je, podobně jako v jiných diktátorských režimech, likvidována už v zárodku. Ministři, velvyslanci a poslanci, ale také regionální politici jsou dosazováni a sesazováni zcela podle libovůle Velikého Turkmenbašihova. Každá takováto „výměna kádrů“ je přitom dostatečně medializována: výdovca slova na adresu „správných ministrů“ tvoří nedílnou součást televizního zpravodajství a odpovídající prezidentské výnosy plní první stránky deníků.

Současný turkmenský režim se navíc v posledních dvou letech upratně snaží izolovat zemi od vnějšího světa. Podle oficiálních statistických ročenky navštívil Turkmenistán v roce 2000 pouze 3256 turistů, což je skoro čtyřikrát méně než v roce 1997. Nezáoudní vlivy ze zahraničí (pašování drog, ale i náboženskou či politickou propagandu) mají přitom na starosti zvlášť vycvičené síly, které od ledna 2001 čítají na 2500 mužů.

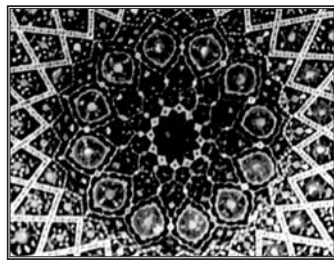
Příslušný prezidentský výnos však Turkmenbaši zdůvodnil zcela jiným počtem turistů: v roce 2000 jich pry zemi navštívil skoro milión. Pokračuje i izolace země „zevnitř“: klesá například počet vysokoskolských studentů (za posledních let let více než o třetinu) a nedávny Turkmenbašihovo výnos rozhodl o tom, že se v zemi nebudou uznávat zahraniční diplomy.

Dovnitř se uzavírající režim tak pro své udržení a upevnění využívá i médií. Státní rozhlas nabízí relace podob-

ného typu a obsahu jako již zmíněná turkmenská televize. Pořady ruského rádia Majak jsou cenzurovány. Jediným trochu usrovaným zdrojem informací tak zůstává vysílání Svobodné Evropy - to však není zachytitelné na celém turkmenském území.

„Turkmenistán, stvořený géniem Velikého Saparmurata Turkmenbašihova, oslaví 28. října 10 let své existence“, hlásá pravidelně už v létě 2001 obrovský nápis na vnitřní dvostranné deníku „Nejtralný Turkmenistán“ (Neutralní Turkmenistán). Obsah všech deníků v mnohém připomíná oficiální státní vysílání, snad jen s tím rozdílem, že melodie částky a podbízivé verše nahrazují oslavná a budovatelská hesla.

Tištěná média jsou v rukou turkmenského výuce zcela oficiálně - prezidentským výnosem z roku 1996 se totiž Turkmenbaši prohlásil zakladatelem a vlastníkem všech turkmenských novin. V zemi je vydávána více než desítky deníků (příčímž již zmíněný Neutralní Turkmenistán vyčnívá z rustině, jeden deník je vydáván rovněž v turečtině). Časopisů je ještě méně. Největší náklad má přítom deník „Turkmenistan“ (v létě 1999 údajně až 70 tisíc výtisků), spatně si nevede ani Neutralní Turkmenistán (náklad uvedený v létě 2001 - 23 tis. výtisků). Dva deníky - „Adalat“ (Spravedlnost) a „Galkynych“ (Obrození) - se

deklarují jako nezávislé, organizace Freedom House však uvádí, že byly založeny prezidentským výnosem a podléhají státní kontrole. Cenzura zasáhla u Turkmenistánu tvrdě i Internet. V květnu 2001 byla odebrána licence všem internetovým poskytovatelům kromě státního Turktelekomu. Provládním serverem je bezesporu „Turkmenistan.ru“ a „Asgabat.net“, svou elektronickou podobou má rovněž Neutralní Turkmenistán. Počet uživatelů Internetu však zůstává v Turkmenistánu velmi nízký.

Absolutní kontrolu médií v Turkmenistánu doprovází i pronásledování těch novinářů, kteří nejsou režimu dostatečně loajální. Navzdory neúplným informacím o diskriminaci turkmenských a ruských žurnalistů byla zveřejněna svědectví některých spolupracovníků Rádia Svobodná Evropa, kteří byly opakovaně zatýkáni či biti nebo jim bylo zcela nemožné pracovat. Vroční zpráva Freedom House zase uvádí, že snaha OBSE zorganizovat v roce 1999 schůzku propuštěných či pronásledovaných turkmenských novinářů skončila nezdarem, neboť kvůli vyhrážkám a strachu se na setkání nikdo nedostavil. Současná turkmenská média tak zatím stále a neomylně zobrazují „svět podle Turkmenbašihova“. Dotvářejí tím jen mozaiku kultu, který se mnohem okázaleji odráží v deskách pozlacených prezidentových šok, roztroušených po celé zemi. Či jeho portrétech na zdech domů nebo na bankovkách. Budoucnost zdejších médií je s osudem turkmenského výuce těsně spojena. Jejich současný stav je zatím jen úředním ovčím ovčím, co si média v totalitním režimu mohou a naopak nemohou dovolit.

O servilnosti současných turkmenských novinářů svědčí mimo jiné skutečnost, že to byli právě oni, kdo v květnu 2001 veřejně navrhli prohlásit prezidenta Turkmenbašihova za islámského proroka.

KUDY (NE)PRODÁVAT TURKMENSKÉ BOHATSTVÍ? Slavomír HORÁK, dokončení ze strany 1

dlouho připravovaný a velkoryse pojatý summit kaspických států v Ašgabat, který však kromě obrovských portrétů pěti prezidentů příslušných zemí nicím nezažal a jeho výsledky jsou více než nevyrazné. V poslední době se však zdá, že se otázka Kaspiku nebude řešit na mnohostranně, ale na dvoustranně úrovni. A právě tady může být relativně principiální postoj Turkmenistánu na škodu.

I přes zmíněné problémy zůstávají příjmy z ropy plynu největší položkou turkmenského exportu. Absolutní monarcha Turkmenistánu však není se svými rozměry pro za-

hraniční investory příliš čitelný. Konfiskace investice může přijít kdýkoliv, v jediném den, jediným podpisem Turkmenbašihova. Je samo zřejmé, že do tohoto rizika si rozmyslí jít pouze málokdo. Většina ekonomiky a zahraničního obchodu je navíc v rukou nejlíživějších spolupracovníků prezidenta a tato klika si velmi pečlivě vybírá, koho chce sebe pustit. Většina zisků tak putuje na tučená konta „generálního ředitele“ tovarů jmenem Turkmenistán a jeho „poradčím“. Nicméně na papíře to vypadá jako dynamický rozvoj státu - podle oficiálních statistik vykázal Turkmenistánu za po-

slední 3 roky ekonomický růst přes 60% (!), což by překonávalo i Asijské tygry v dobách jejich největší slávy. Tomuto cíli věru zřejmě pouze velký výuce a nejvíce zasloupení lidé z jeho okolí. Navíc pro většinu Turkmenů, kteří mají starost o svůj denní chléb, tento bombastický růst stejně nic neznamená. Veliký Prorok je ovšem velice laskavý a část svých „plynových“ peněz svým „poddaným“ přece jen nechává - koneckonců, nemusí přet, jen když kape. A tak se za poslední léta Ašgabat stal zřejmě nejmohutnějším městem celého Střední Asie, plyn v domácnostech je bez-

platný, stejně jako voda a elektřina (jenom občas se musí pro vodu z cisterny a svítit svíčkami), všichni se mohou obdivovat stále větším souchám Zakladatele turkmenského státu, procházejí se v parcích a okolo nových fontán, které On neustále buduje, „svobodně“ proslavoval slávu velkému prezidentovi a denně Mu přisahává věrnost. Ale lid je nevděčný - tyto „výhody“ mu nestačí, a tak si „dovoluje“ potají na svého Papu (Otea) nadávat. Naštěstí proctěné už milovaného státního národa si to díky „svobodě slávy“ nikdo před mramorovým prezidentským palácem nedovoli křičet nahlas.

RUSKO-JAZYČNÉ OBYVATELSTVO NA ÚZEMÍ UKRAJINY

V prosinci 1991 prezidenti Běloruska, Ruské federace a Ukrajiny podepsali Bělověžské smlouvy, které vedly k ukončení platnosti svazové smlouvy z roku 1922 a zároveň k rozpuštění SSSR. Ruská federace tak nejenže definitivně ztratila svůj dosavadní for-

Kolísková Marie

mální vliv nad zbyvajících svazovými republikami, ale zároveň za jejími hranicemi zůstalo přibližně 25

miliónů Rusů. Ti se tak ocitli v nových politických a státoprávních podmínkách, ale zejména v jiném sociálním postavení. Rázem se totiž z dříve privilegovaného národa, který ovládal, stal národ, který je ovládan a asimilován.

Počtná ruská menšina zůstala na území sousední Ukrajiny, kde čítala 11 mil. 355 tisíc z celkového počtu 52 miliónů obyvatel. Kromě početnosti se ruská menšina vyznačuje také kompaktností osídlení, zejména ve východních a jižních oblastech Ukrajiny. Dalším specifickým faktorem ruské menšiny na Ukrajině je její genetická, historická, kulturní a jazyková blízkost k ukrajinské populaci. Etnické procesy historické Ukrajiny ovlivnily kolonizační politiky sousedních států. Po úpadku Kyjevské Rusi to bylo nejvíce Polsko a potom i Rusko, kdo si podmanil ukrajinské území i obyvatelstvo. Jestliže polská kolonizace byla převážně vojenského charakteru, pak kolonizace ze strany Ruska měla charakter administrativně-územních zásahů. Za počátek kul-

turní, jejich příčinou byly náborové do průmyslových podniků východních regionů Ukrajiny. Právě zde probíhala poměrně rychlá industrializace, předurčená průmyslovým (zejména palivometalurgickým) potenciálem Ukrajiny. Průmyslová výroba byla postupně převlezena pod centrální řízení Moskvy, která jí upřednostňovala před spotřebními odvětvími průmyslu, čímž docházelo k prohlubování disproporce nejen v průmyslu, ale i v regionech mezi tradičně zemědělským východem a industriálním západem Ukrajiny.

Kromě industrializace měla na národnostní složení Ukrajiny vliv také zemědělská „politika“ Moskvy známá jako kolektivizace, která zde probíhala v letech 1929-1937. Odpor rolníků vůči kolehozům vedl nejen k násilí,

tedy při posledním sčítání v rámci SSSR, jejich počet dosáhl na začátku zmínovaných 11 miliónů 355 tisíc (22% z celkového počtu obyvatelstva). Podíl dalších etnických skupin, kterých je přibližně 110, činí na národnostním složení Ukrajiny pouhých pět procent. Zbývající část společnosti tedy 72% jsou Ukrajinci. Ze sovětského sčítání obyvatel v roce 1989 dále vyplynulo, že nejvíce Rusů žilo na Krymu (67%). Velký počet ruského obyvatelstva byl na jihu a východě Ukrajiny v Luhanské, Donečské, Chersonské, Zaporožské a Odeské oblasti, kde se jejich počet pohyboval od 27,44% do - 44,8%.

V centrálních oblastech byl podíl Rusů přibližně 15%, v Kyjevě pak zhruba 20%.

V západních oblastech Ukrajiny byla ruská menšina nejmarginalnější. Její procentuální podíl se pohyboval v rozmezí od 4% do 12,5%. Nejméně Rusů žilo v Ternopolské oblasti - 2,3% obyvatelstva. Zástupci další menšiny jsou Maďari (celkový počet 63 tisíc) žijící v Zakarpatské oblasti.

Počtná polská menšina žije ve východních regionech Ukrajiny (celkový počet 219,2 tisíc) v Žitomirské oblasti 70 tisíc, v Chmelnické oblasti 37 tisíc a v Lvovské oblasti 27 tisíc.

Bulharská menšina žije v Zaporožské oblasti 35 tisíc Bulharů (celkový počet 233,8 tisíc) a Odeské oblasti 145 tisíc. V Luhanské oblasti se nachází početná komunita Bělorusů 34 tisíc z celkového počtu 440 tisíc. V Odeské oblasti vedle Ukrajinců a Rusů žije 45 tisíc Moldavanů (celkový počet 324,5 tisíc). Početnou komunitu tvoří i Židé - jejich počet dosáhl 486,3 tisíc. Jen v Kyjevě žilo 100 tisíc Židů. Po vyhlášení ruské nezávislosti 24. 8. 1991 se ukrajinské obyvatelstvo ocitlo v pozici národnostní menšiny. První zákonodárným aktem nezávislého státu byl zákon „O občanství“ přijatý v říjnu 1991. Zákon obsahoval tzv. nulovou variantu občanství což v praxi znamenalo, že každý obyvatel Ukrajiny měl automatické právo na ukrajinské občanství. Jakékoliv překážky a omezení v jeho priznání se vyloučily. Do konečné podoby zákona poslanci z východní části Ukrajiny prosadili klausuli o dvojím občanství, které může být ustanoveno dvoustrannou mezinárodní smlouvou. Je zřejmé, že se slovedním o ruské občanství, osm smlouva s RF však nebyla dosud uzavřena.

Povinnosti státu ve vztahu ke svým občanům pak vymezovala a vymezuje „Deklarace národnostních práv“, přijatá ukrajinským parlamentem v listopadu 1991. V této deklaraci bylo zakotveno, že ukrajinský stát garantuje všem národům, národnostním skupinám a občanům žijícím na jeho území rovné politické, ekonomické, sociální a kulturní práva. Národnostní diskriminace je zakázána a trestána podle zákona. Uvedená deklarace však kromě výše uvedených práv měla i politický význam. Její přijetí spadalo do období předvolební prezidentské kampaně, která probíhala společně s „kampaní“ referenda, jež mělo potvrdit (1. 12. 1991) nezávislost Ukrajiny. Ukrajinská vláda chtěla vyjádřit, že nezávislost nebude znamenat diskriminaci národnostních menšin.

V souladu s touto Deklarací a na ni navazujícími zákony stát dále garantuje právo na svobodné používání rodného jazyka ve všech sférách společenského života, náboženskou svobodu, národnostní symboliku, tradice, základní kulturních center, spojení národnostních menšin a také svobodné kontakty s historickou vlastí. Na Ukrajině působí okolo 30 politických stran, které mají různé programy. Mnohé z nich zastípují zájmy právě etnických Rusů. Za největší jsou považovány strany „Občanský kongres Ukrajiny“ strana Slovácké jednoty Ukrajiny, Socialistická a Komunistická strana. Dále zde působí přibližně 40 ruských společenských organizací, které si kladou za cíl - rozvoj ruské kultury, ochrana právních, jazykových, kulturních, vzdělávacích práv a zájmů občanů s ruskou národností. Velkou organizací je ukrajinská společnost ruské kultury s názvem „Rus“ s celostátní působností, která má 20 regionálních poboček. V Kyjevě je kromě „Rusů“ ještě společenstvo ruského jazyka V. Nekrasova, ve Lvově společenstvo Puskina apod.

Další zlepšení právní úpravy problematiky národnostních menšin znamenal zákon „O národnostních menšinách“ z června 1992, který doplnil původní Deklaraci. Za takové nejpodstatnější doplnění lze označit závazek vlády, že bude garantovat rozvoj etnických menšin k čemuž se vyloučí i peníze z rozpočtu. Na jaře následujícího roku vzniklo i ministerstvo pro národnosti a migraci. Zřejmě největším problémem spjatým s ruskou menšinou je užívání ruského

jazyka. Jazyková a kulturní blízkost Rusů a Ukrajinců v podmínkách společného státu Ruska a později SSSR vedla k lepší rusifikaci Ukrajinců, která byla zejména ve 20. století jazykové a kulturně prohlubována. Základní příčinou tohoto procesu byla demografická, kulturní a politická dominance Rusů v historii Ruska a SSSR. Změna ukrajinské identity na ruskou se byla nejčastěji prováděna u dětí z ruskou-ukrajinských rodin. V roce 1939 93,4% Ukrajinců považovalo ukrajinštinu za svůj rodný jazyk, zatímco v roce 1979 to bylo jen 89,1%. Po vzniku nezávislé Ukrajiny byl nastolen opačný proces - proces ukrajinizace Rusů. Les však říci, že nebyl tak významný jako proces rusifikace a měl spíše lokální charakter. Podle statistických údajů z roku

staující, což pravidelně, vždy před volbami, dává prostor pro politické sliby.

I výše uvedené čísla poukávající na rozšířenost ruského jazyka nemění nic na tom, že etnopolitický a právní status Rusů, ruského jazyka a kultury se výrazně změnil ve srovnání s postavením v SSSR. Ruskojazyčné obyvatelstvo, ač je to etnická většina, má postavení menšiny a ruský jazyk nemá žádný oficiální status. Výzkumy prokazují, že většina Rusů-jazykově obyvatelstva není s tímto stavem spokojena, avšak lze pozorovat určitou smířenost s tím, že bez znalosti ukrajinštiny se neobejdou. V tomto ohledu je zajímavé, že poměrně velké množství Ukrajinců považuje znalost ruského jazyka za důležité. O přípušnosti obyvatelstva svědčí i toto:

turní a ekonomické expanse Rusů je považován rok 1654, kdy byla k Rusku připojena levobřežní Ukrajina a na základě tzv. Perajaslavských dohod bylo prostřednictvím ruského administrativního zřízení, postupně likvidovány prvky ukrajinské státnosti. S konečnou platností byla Ukrajina „rozpuštěna“ do Ruského impéria v letech 1780 - 1781 administrativní i rozdělením na Kyjevskou, Chernigovskou a Novgorodsko-severskou gubernii. Zároveň s tím začalo intenzivní přesídlování Rusů na Ukrajinu. Podle údajů prvního všeruského sčítání lidu z roku 1897 žilo na území tehdejší Ukrajiny (stanoveno podle národnosti), tedy bez dnešní Haliče (trvale zahrnutá do Ukrajiny od roku 1944), severní Bukoviny (také 1940), Podkarpatské Rusi (1944) a Krymu (1954) 2 mil. 500 tisíc Rusů a 16 mil. 924 tisíc Ukrajinců.

Po roce 1917 se zvláště intenzivním přítokem Rusů na Ukrajinu stala 30.

ale i k deportacím desítek tisíc rodin na Sibir či jiných neosídlených částí Ruska. V letech 1926 - 1939 vyjelo z Ukrajiny okolo 3 miliónů lidí. Ženy v zemědělství spolu s dalšími faktory (uváděny jsou například negativní přístup Moskvy k ukrajinským rolníkům či násilný oděr obilí) vedly ve letech 1932-1933 k hladomoru, jehož obětí se stalo cca. 4 - 5 miliónů lidí.

Další demografický propad s sebou přinesla druhá světová válka. V jejím průběhu bylo za okupace zlikvidováno téměř 3,9 mil. obyvatel a dalších přibližně 2,2 mil. bylo vyvezeno do Německa na nucené práce odkud se také velká část nevrátila. První poválečné sčítání lidu v SSSR bylo provedeno v roce 1959. Z jeho výsledků je patrné, že na území Ukrajiny žilo přibližně 7,1 mil. Rusů, což bylo zhruba 16,6% jejich obyvatel. Poměr Rusů v ukrajinské společnosti se postupně zvyšoval až v roce 1989,

1989 ukrajinský jazyk považovalo za rodný 64,7 % obyvatelstva, 32,8% považovalo za rodný jazyk ruskou z nich pak 4,5 miliónů bylo etnických Ukrajinců. K tomu je třeba zohlednit, že 22 miliónů (z celkového počtu 52 miliónů) Ukrajinců hovořilo rusky zcela plynule. Z těchto údajů jasně a konkrétně součtu vyplývá, že rusky hovořilo minimálně 50% obyvatel Ukrajiny.

Právní úprava problematiky jazyka se v současné době opírá o zákon z října roku 1989, který stanovil ukrajinštinu státním jazykem a ruskou nadále ponechal jako jazyk národnosti komunikace. Deklarace práv menšin navíc ukrajinským občanům jasně garantuje právo volného používání ruského jazyka, což však zejména ruská menšina považuje za nedostatečnou a zejména v letech 1991 - 1994 se intenzivně dožadoválo jeho povýšení na jazyk státní. Pro ruskojazyčné obyvatelstvo je stále stávající úprava nedo-

po několika letech vysílání oblíbených amerických telenovél v ruském jazyce vedení státní televize rozhodlo. Z budou dále vysílány pouze v ukrajinštině. Po počáteční vlně protestů si diváci zvykli a v současné době velkou ukrajinštinu přijímají zcela normálně.

Ve školním roce 1994 - 1995 se učilo rusky ve 42,7% žáků základních škol, 56,2% vysokoškola a 35,7% studentů ve speciálních odborných školách.

Jestliže v roce 1960 49% veškeré knižní produkce bylo vydáno v ukrajinštině, pak v 80. letech to bylo pouze 20%. V současné době se podíl vydání ruských a ukrajinských knih se pohybuje přibližně 50:50.

V roce 1989 bylo v kinech republiky promítáno 280 filmů, z nichž pouze jeden byl dabován do ukrajinštiny.

dokončení v příštím čísle

Josef Hons Velké železnice světa: Džungli a tajgou - čtení na pokračování 3. část

Od roku 1888 až do dnes končí vlaky v istambulském nádraží Sirkedzi na evropském břehu Bosporu. Na protějším asijském břehu leží železniční stanice Haidar paša s monumentální nádražní budovou, výchozí bod železniční sítě Malé Asie. A mezi oběma stanicemi se prostírá šest set metrů mořské úžiny, která nebyla dosud překlenuta železničním mostem. Spojení mezi oběma stanicemi obstarává od počátku trajekt. Evropské železnice tu jsou odděleny od asijských a nežada se, že by se na tom něco změnilo. Rozvoj automobilové dopravy tu udeřal své a Turci dali přednost mostu silničnímu.

Dějepisec tvrdí, že první most přes Bospor dal zřídit dobývající perský král Dariois I. roku 513 před n. l. Při svém tažení do Evropy proti Řekům. Nařídil zakotvit v silném proudu loď za loď, aby jeho (podle Herodota) milióny vojínů mohly po tomto prvním pontonovém mostě přejít. Teprve po tisíciletých ožila přestava mostu přes Bospor, když již převozy nestály rostoucí automobilové dopravě mezi evropskou a asijskou částí Istanbulu.

Pil doopravdy se o tom jen mluvívalo a jednalo, než se roku 1969 objevil na turecké poštovní známce obrázek mostu přes Bospor, zatím jen projektovaného. Most byl navržen jako součást velkého dálničního pultu kolem Istanbulu, ani ne tak pro mezikontinentální silniční dopravu, celkem nevelik, jako pro říšskou dopravu pultuhamilonového velkoměsta, brzděnou bezdějně přetíženými přívozy přes Bospor.

Smělý záměr si vyžádal smělé technické řešení: Stavbu kabelového mostu se zavezenou vozovkou o rozpětí 1074 metrů ve výši 64 metrů nad hladinou. Stavbu zadala turecká vláda německo-anglickému konsorciu Hochtieff-Cleveland, které postavilo nejdelší most toho druhu v Evropě a čtvrtý na světě. Od roku 1970 rostly na evropském i na asijském břehu oceľové pylony, vysoké 165 metrů, pevně zakotvené, aby mohl být ocelová lana: na nich měla být zavěšena konstrukce mostovky se silnými vozovkami o šíři 33 metrů. Mohutná nosná lana o průměru 60 centimetrů a nosnosti 14 tisíc tun byla vytvořena z 10 450 milimetrových drátů každé.

Přesly tři roky tvrdě, odvádně a nebezpečně práce, než mohly být v dubnu 1973 osazeny poslední díly nosných konstrukce, zavěšené na nosních lanech. A 29. října téhož roku, v den padesátého výročí Turecké republiky, vjelo poprvé šest proudů automobilů na bosporický most. Vypravuje se, že prvními na neznámý dělník, který v dubnu 1973 přejel na žijícím kole z jednoho konti-

mentu na druhý a byl po kráľ Dareiovi prvním člověkem, který se dostal přes Bospor jiným dopravním prostředkem než loď.

Sít hlavních železnic malé Asie: Anatolské dráhy (Cařihrad-Haidar paša-Ankara, Eskisehir-Konya), Bagdátská dráha Konya-Bagdad (1700 km, v celé délce v provozu až do 15. července 1949), trat Bagdad-Basra (trat Cařihrad-Haidar paša-Basra celkem 3029 km), Hedžátská dráha na Arabském poloostrově Damaskek-Medina.

Jen istambulští železničáři se dívají na lehkou stavbu mostu s počitem závidí, když musí nakládat, stejně jako před sto lety, v Sirkedzi železniční nákladní vozy na bosporický trajekt, aby se dostaly z Evropy do Asie. Ale projektuje se i most železniční.

DO MĚSTA POHÁDEK TISÍC A JEDNÉ NOCI (Smyrnské a Anatolské dráhy, Bagdátská dráha)

Tak jsem nazval upravený o velké železnice do dalekého Bagdadu ve vztěpmince na pohádky kalifa Hádira a Rašida. Mohla by mít jiný název, třeba

„Cesta do města koberec“, nebo podle dnešní skutečnosti: „Cesta do země napfytých věží“. To ale nic nemění na úsilí, které museli lidé vynaložit, aby spojili železniční stanici Haidar paša na asijském břehu Bosporu s dávnověkou Mezopotámií mezi řekami Eufratem a Tigridem a a rušivými přístavy na Perském zálivu trati tři tisíce kilometrů dlouhou.

Když první vlaky z Evropy dorazily přes Balkán k Bosporu, byl tím dán signál k železničnickému pronikání dále na východ, do země Blízkého východu až k perskému zálivu na jihu a přes Persii do Indie nebo i dál.

Malá Asie byla od pradávna mostem mezi Evropou a Asií, mostem obchodu i válečných tažení, přes ni vedly od římských dob na východ a do Indie dvě důležité karavanské cesty: Kráľovská cesta ze Sard do Angory (od r. 1923 hlavní město Turecka Ankara) a dále přes Malatyn do Súz v daleké Arábii, a přímá kratší Indická cesta z Efézu přes Kony, Eregli a Taurské pohory do Damasku a do Indie. Je přirozené, že všechny tyto směry lákaly stavitele železnic.

V době výstavby orientálních drah na Balkáně měla rozlehlá Osmanská říše se na maloašijském území jen několik menších tratí v pobřežní oblasti Egejského a Marmarského moře, vybudovaných s pomocí zahraničního kapitálu. První z nich byla postavena ve Smyrny (tz. Izmir), na Egejském moři.

V době, kdy tu Francouzi budovali přístav na konci dlouhé zátky, chráněné skalnatým poloostrovem, přicházely do Smyrny četné karavany z dalekého východu, také až z Číny, se zbožím. Gily obchodní ruch sem přilákal Angličany a ti postavili do úrodného vnitrozemí žijící smyrenskou dráhu. Vedla od pobřeží kolem říčnické slavného Efézu a přes Nasili (Nazilli) do Aydinu, bohatého kraje živeného a bavlny v údolí řeky Mendres (Meandri). Do provozu byla dána postupně v letech 1860 až 1866. Později byla prodloužena do Dineru, Egerdiru na stejnojmenném jezeru, do Šivrilu a skončila v Afyon Karahisar na dálkové tratě Anatolských drah, mířící do Kony a Bagdadu. Po trati se svázely do Smyrny zemědělské plodiny, koberece i plátno pro evropské trhy.

Druhý trať tu postavili do roku 1865 Francouzi ze Smyrny. Vedla lahodným jízdním krajem olivových a citronových hářad a hájů, řeckých a římských akropolisí i letovisk smyrenských boháčů do Manisy, údolím řeky Hermosu ke zříceninám starověkých Sard a přes Úkaz zpět do Afyon Karahisar, města opoivo obchodu a důležité železniční křižovatky.

pokračování v příštím čísle